

1α

Πρωτολογία του κατηγορού

{1} Τα εγκλήματα που σχεδιάζονται από τον πρώτο τυχόντα είναι εύκολο να αποκαλυφθούν. Όσα όμως διαπράττονται από άτομα που διαθέτουν έμφυτες ικανότητες, έχουν εμπειρία στα πράγματα και βρίσκονται στη διανοητική τους άκμή, είναι δύσκολο να γίνουν αντιληπτά και να αποδειχτούν.

{2} Έχοντας επίγνωση του κινδύνου, παίρνουν από νωρίς όλα τα μέτρα για την ασφάλεια του σχεδίου τους και δεν προχωρούν στην εκτέλεσή του προτού φυλαχτούν από κάθε ύποψια. Λαμβάνοντας τοῦτο ὑπόψη σας, πρέπει να ἐμπιστευτεῖτε ἀνεπιφύλακτα ὅτιδῆποτε δεχτεῖτε ὡς εὐλογο. Ἐμεῖς πὸν κινοῦμε τὴ δίκη γιὰ τὸν φόνο, δὲν διώκουμε τὸν ἀθῶο ἀφήνοντας ἀνενόηλο τὸν ἔνοχο. {3} Ξέρουμε καλά πὸς ἡ πόλη ὀλόκληρη μαιίνεται ἀπὸ τὸν δράστη καὶ μέχρι νὰ διωθεῖ, γινόμαστε κι ἐμεῖς μέτοχοι τοῦ ἀσεβήματος. Ἄν καταδικαστεῖ ἓνας ἀθῶος, ἡ πληρωμὴ γιὰ τὸ σφάλμα σας ἐπιστρέφει σ' ἐμᾶς πὸν τὸν κατηγορήσαμε ἄδικα. Καθὼς τὸ μῖσμος ἐπιστρέφει ὅλο σ' ἐμᾶς, ὅσο μποροῦμε σαφέστερα, μὲ βάση ὅσα γνωρίζουμε, θὰ ἐπιχειρήσουμε νὰ σᾶς ἀποδείξουμε ὅτι τὸν ἄνδρα τὸν σκότωσε ὁ κατηγορούμενος.

{4} Εἶναι ἀπίθανο νὰ τὸν σκότωσαν ληστές. Κανεὶς δὲν θὰ ἄφηνε πίσω τοῦ ἔτοιμη λεία ἐνῶ εἶχε διακινδυνεύσει τὴ ζωὴ του γιὰ νὰ τὴν ἀποκτήσει· γιὰτὶ καὶ οἱ δύο νεκροὶ βρέθηκαν μὲ τὰ ροῦχα τους. Οὔτε φαίνεται πιθανὸ νὰ τὸν σκότωσε κάποιος πάνω στὴ μέση· γιὰτὶ θὰ τὸν ἀναγνώριζαν οἱ συμπότες του. Οὔτε ἦταν κάποιος μὲ τὸν ὁποῖο εἶχε λογομαχήσει· γιὰτὶ αὐτὸ δὲν θὰ γινόταν ἀργὰ μέσα στὴ νύχτα, οὔτε στὴν ἐρημιὰ. Οὔτε ἦταν κάποιος πὸν σκόπευε νὰ σκοτώσει ἄλλον, ἀλλὰ πέτυχε τοῦτον· γιὰτὶ δὲν θὰ τὸν σκότωνε μαζί μὲ τὸν δοῦλο του.

{5} Καθὼς ἀπαλλάσσονται ὅλοι οἱ παραπάνω ὑποπτοι, ὁ ἴδιος οἱ συνθήκες τοῦ θανάτου τοῦ ὑποδεικνύουν ὅτι τὸ ἔγκλημα ἦταν προμελετημένο. Καὶ ποιὸς ἄλλος εἶναι πιθανότερο νὰ τὸ ἔχει σχεδιάσει παρὰ ἐκεῖνος πὸν εἶχε ἤδη ὑποστει ἀπὸ τὸ θῦμα μεγάλα δεινά καὶ ἤξερε ὅτι τὸν περίμεναν ἀκόμη χειρότερα; Καὶ τοῦτος εἶναι ὁ κατηγορούμενος. Ἐχθρὸς ἀπὸ παλιὰ τοῦ νεκροῦ, τὸν εἶχε κατ' ἐπανάληψη μὴνύσει γιὰ σοβαρὰ ἀδικήματα χωρὶς ποτὲ νὰ πετύχει τὴν καταδίκη του.

{6} Ὁ ἴδιος ὅμως εἶχε μὴνυθεῖ ἀπὸ ἐκεῖνον ἀκόμη περισσότερες φορές γιὰ ἀδικήματα ἀκόμη σοβαρότερα, καὶ κάθε φορὰ ἔβγαινε ἡττημένος, χάνοντας ἔτσι ἰκανὸ μέρος τῆς περιουσίας του. Πρόσφατα, μάλιστα, εἶχε μὴνυθεῖ ἀπὸ τὸ θῦμα γιὰ κλοπὴ ἱερῶν χρημάτων, πὸν ἀνέρχονταν σὲ δύο τάλαντα. Ἦξερε πὸς ἦταν ἔνοχος, εἶχε δοκιμάσει τὴ δύναμη τοῦ ἀντιπάλου του κι ἔτρεφε

μίσος για όσα είχε πάθει από εκείνον. Είχε, λοιπόν, κάθε λόγο να επιβουλευθεί τη ζωή του, κάθε λόγο να τον σκοτώσει για να εκδικηθεί. {7} Η επιθυμία του για εκδίκηση τον έκανε να άψηφίσει τον κίνδυνο, κι ο τρόμος του γι' αυτό που τον περίμενε τον εξώθησε να δράσει άμεσα. Ήλπιζε ότι, αν το έκανε, θα περνούσε απαρατήρητος για τον φόνο και θα άθωνόταν στη δίκη. Γιατί κανείς άλλος δεν θα προχωρούσε τη μήνυση, αλλά η κατηγορία θα κατέπιπτε λόγω έρημοδικίας. {8} Αλλά ακόμη κι αν καταδικαζόταν, έκρινε πιο τιμητικό να ήττηθεί έχοντας πρώτα πάρει εκδίκηση παρά να καταστραφεί από τη μήνυση χωρίς να έχει ανταποδώσει σαν άντρας. Γιατί ήξερε καλά ότι θα καταδικαζόταν· αλλιώς, δεν θα θεωρούσε ασφαλέστερη την τωρινή δίκη.

{9} Αυτά είναι που τον έσπρωξαν να άσεβήσει. Αν υπήρχαν πολλοί αυτόπτες μάρτυρες, θα εμφανίζαμε πολλούς. Υπήρχε όμως μόνο ένας, ο δούλος. Θα καταθέσουν, λοιπόν, αυτοί που άκουσαν τα λόγια του. Μεταφέρθηκε ακόμη ζωντανός, κι όταν τον άνακρίναμε, μās είπε ότι από αυτούς που τους χτυπούσαν άναγνώριζε μόνο έναν, τον κατηγορούμενο.

Καθώς η ένοχή του προκύπτει τόσο από τις πιθανότητες όσο και από τους μάρτυρες, δεν θα είναι ούτε δίκαιο ούτε συμφέρον να τον άθώσετε. {10} Αν οί πιθανότητες και οί μάρτυρες δεν έπαρκούν για την άπόδειξη ενός έγκλήματος, τότε τίποτε άλλο δεν θα μπορούσε να το άποδείξει. Και είναι άσύμφορο για σās αυτός ο μολυσμένος και άναγνος άνθρωπος να μπαίνει στα ιερά και να μαιίνει την άγνότητά τους ή να μοιράζεται το ίδιο τραπέζι με τους καθαρους και να τους μεταδίδει το μίασμα. Έξαιτίας τέτοιων ανθρώπων συμβαίνουν οί άκαρπίες και οί κακοτυχίες. {11} Θεωρήστε, λοιπόν, την τιμωρία προσωπική σας υπόθεση και άποδώστε τα άσεβήματα στον ίδιο τον δράστη. Στρέψτε πάνω του τη συμφορά και άπαλλάξτε την πόλη από το μίασμα.

1β

Πρωτολογία του κατηγορουμένου

{1} Δεν νομίζω ότι σφάλλω θεωρώντας τον έαυτό μου τον πιο άτυχο άνθρωπο στη γή. Υπάρχουν κι άλλοι που κακοτυχούν. Αν, ώστόσο, κανείς πέσει σε κακοκαιρία, όταν ο καιρός γαληνέψει παύει να ταλαιπωρείται. Κι αν κανείς άρρωστήσει, όταν γίνει καλά σώζεται. Γενικά, όποια συμφορά κι αν βρεϊ κάποιον, αν έπειτα συμβεί το αντίθετο, τον ώφελει. {2} Τουτός όμως ο άνθρωπος, όσο ήταν ζωντανός, έγινε άνατροπέας του οίκου μου, αλλά και τώρα που πέθανε,

ἀκόμη κι ἂν ἀθωωθῶ, μὲ ἔχει φορτώσει μὲ οὐκ ὀλίγες λύπες καὶ ἔγνοιες. Ἔχω φτάσει σὲ τέτοιο σημεῖο κακοδαιμονίας πού γιὰ νὰ σώσω τὴ ζωὴ μου δὲν ἀρκεῖ νὰ δείξω πὼς εἶμαι θεοσεβούμενος καὶ νομοταγής. Ἄν δὲν βρῶ τὸν φονιά, αὐτὸν πὸν ἀδυνατοῦν νὰ βροῦν οἱ ἴδιοι οἱ ἐκδικητὲς τοῦ θύματος, θὰ θεωρηθῶ ὑπόπτος γιὰ τὸν φόνο καὶ θὰ καταδικαστῶ ἀνόσια.

{3} Ἀπὸ τὴ μιὰ μὲ παρουσιάζουν δαιμόνιο, καὶ λένε πὼς εἶναι πανδύσκολο νὰ ἀποκαλυφθῶ. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὅμως μὲ ἐμφανίζουν ἠλίθιο, καὶ λένε πὼς εἶμαι σαφῶς ὁ δράστης, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ἔργα μου. Ὡστόσο, ἂν εὐλόγα τώρα μὲ θεωρεῖτε ὑπόπτο λόγῳ τῆς μεγάλης μας ἔχθρας, προβλέποντας πὼς ἡ ὑποψία θὰ ἔπεφτε πάνω μου, θὰ ἦταν εὐλογότερο, προτοῦ τὸ κάνω, νὰ ἐμποδίσω καὶ ὅποιονδήποτε ἄλλον, ἂν γνώριζα ὅτι ἐπιβουλευόταν τὴ ζωὴ του, παρὰ νὰ διαπράξω τὸν φόνο ἐγώ, καθιστώντας αὐτόβουλα τὸν ἑαυτό μου τὸν προφανῆ ὑπόπτο. Θὰ φανερωνόμουν ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πράξη, κι αὐτὸ θὰ ἦταν τὸ τέλος μου. Ἀλλὰ ἀκόμη κι ἂν κατόρθωνα νὰ μὴ γίνω ἀντιληπτός, ἤξερα καλὰ πὼς ἡ ὑποψία θὰ ἔπεφτε πάνω μου, ὅπως καὶ ἔπεσε.

{4} Ἡ θέση μου εἶναι, λοιπόν, δεινὴ. Μὲ πιέζουν ὄχι ἀπλῶς νὰ ἀπολογηθῶ, ἀλλὰ καὶ νὰ φανερώσω τοὺς δράστες. Ὡστόσο, καὶ τοῦτο θὰ πρέπει νὰ τὸ ἐπιχειρήσω. Φαίνεται πὼς δὲν ὑπάρχει κάτι πικρότερο ἀπὸ τὴν Ἀνάγκη. Τὸ μόνο μέσον πὸν διαθέτω γιὰ νὰ ὑποβάλω σὲ ἔλεγχο τὰ πράγματα εἶναι τὸ ἴδιο τὸ σκεπτικὸ τοῦ κατηγοροῦ: ἀπαλλάσσοντας τοὺς ἄλλους ἀπὸ τὴν κατηγορία, ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἴδιος ὁ θάνατος φανερώνει ὡς δράστη ἐμένα. Ἄν ἐγὼ προκύπτω ἔνοχος ἐπειδὴ ἐκεῖνοι θεωροῦνται ἀθῶοι, τότε εὐλόγα προκύπτω καθαρὸς ἂν οἱ ὑποψίες πέσουν σὲ κείνους.

{5} Τὸ νὰ δολοφονηθεῖ γιὰ τὰ ροῦχα του ἐνῶ περιπλανιόταν ἀργὰ μέσα στὴ νύχτα, δὲν εἶναι ἀπίθανο, ὅπως λένε, ἀλλὰ πιθανό. Τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν τοῦ τὰ ἀφαίρεσαν, δὲν ἀποτελεῖ καμία ἔνδειξη. Ἄν δὲν πρόφτασαν νὰ τὸν γδύσουν, ἀλλὰ τὸν ἐγκατέλειψαν βλέποντας κάποιους νὰ πλησιάζουν, ἐνήργησαν συνετά· δὲν ἦταν ἄφρονες γιὰ νὰ προτιμήσουν τὸ κέρδος ἀπὸ τὴ σωτηρία.

{6} Ἴσως ὅμως νὰ μὴ δολοφονήθηκε γιὰ τὰ ροῦχα του, ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶδε κάποιους ἄλλους νὰ διαπράττουν ἓνα ἄλλο ἔγκλημα, καὶ τὸν σκότωσαν γιὰ νὰ μὴν τοὺς μαρτυρήσει. Ποιὸς ξέρει; Ὑπῆρχαν ὅμως κι ἄλλοι πὸν τὸν μισοῦσαν, σχεδὸν τὸ ἴδιο μὲ μένα· καὶ ἦταν πολλοί. Δὲν εἶναι πιθανότερο νὰ τὸν σκότωσαν ἐκεῖνοι; Ἐκεῖνοι γνώριζαν καλὰ ὅτι ἡ ὑποψία θὰ ἔπεφτε πάνω μου, ὅπως ἡμουν κι ἐγὼ βέβαιος ὅτι θὰ θεωρούμουν ὑπαίτιος στὴ θέση τους.

{7} Ὅσο γιὰ τὴ μαρτυρία τοῦ δούλου, πὼς μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἀξιόπιστη; Κινδύνευε καὶ ἦταν κατατρομαγμένος. Ἦταν ἀπίθανο νὰ ἀναγνωρίσει τοὺς δολοφόνους, ἦταν ὅμως πιθανὸ νὰ

έπινεύσει πεισμένος από τὰ άφεντικά του. Όταν θεωρούμε άναξιόπιστες τις μαρτυρίες τῶν άλλων δούλων, γιατί άλλιῶς δέν θά τούς βασανίζαμε, πῶς εἶναι δίκαιο νά με σκοτώσετε πιστεύοντας τή μαρτυρία αὐτοῦ τοῦ προσώπου;

{8} Κι ἂν κανείς θεωρεῖ ὅτι οἱ πιθανότητες καταμαρτυροῦν τήν ένοχή μου σάν νά ἦταν ἀλήθειες, με τὸν ἴδιο τρόπο ἄς ἀναλογιστεῖ ὅτι τὸ πιθανότερο θά ἦταν νά εἶχα πάρει μέτρα ἀσφαλείας καὶ νά φυλαχτῶ· ὄχι νά εἶμαι παρὼν στὴ σκηνὴ τοῦ φόνου, προσφέροντας στὸν δοῦλο τὴ δυνατότητα νά με ἀναγνωρίσει ἐνῶ τὸν μαχαίρωναν.

{9} Θά σᾶς ἐξηγήσω τώρα γιατί δέν γίνεται νά θεωρῶ τὴν παρούσα δίκη ἀσφαλέστερη ἀπὸ τὴ δίκη γιὰ κλοπὴ. Αντιθέτως, τὴ βρίσκω πολὺ πιὸ ἐπικίνδυνη, ἐκτὸς κι ἂν ἔχω χάσει τὰ λογικά μου. Ἄν καταδικαζόμουν γιὰ κλοπὴ, γνώριζα πῶς θά ἔχανα τὴν περιουσία μου, οὔτε ὅμως θά θανατωνόμουν οὔτε θά ἐξοριζόμουν. Θά παρέμενα ζωντανός, στὴν πόλη μου, καὶ θά δανειζόμουν χρήματα ἀπὸ τούς φίλους μου· δέν ἔφταναν στὴν ἀπόλυτη καταστροφή. Ἄν ὅμως τώρα βρεθῶ ένοχος καὶ θανατωθῶ, θά ἀφήσω στὰ παιδιά μου ὄνειδος καὶ ντροπὴ. Κι ἂν ἐπιλέξω τὴν ποινὴ τῆς ἐξορίας, θά ζητιανεύω σὲ ξένη γῆ, γέρος καὶ ἄπολις.

{10} Ὅλες οἱ κατηγορίες τους εἶναι, έπομένως, ἀβάσιμες. Ἀλλὰ ἀκόμη κι ἂν σύμφωνα με τις πιθανότητες, ὄχι ὅμως καὶ σύμφωνα με τὴν ἀλήθεια, σκότωσα τὸν ἄνδρα, δικαιούμαι ἀκόμη περισσότερο νά ἀθωωθῶ. Εἶναι φανερό ὅτι ἀνταπέδιδα γιατί ὑφιστάμην μεγάλες ἀδικίες· άλλιῶς δέν θά θεωρούσατε πιθανὸ ὅτι τὸν σκότωσα ἐγώ. Καὶ τὸ σωστὸ θά ἦταν νά μὴν καταδικάζετε αὐτοὺς ποὺ ἀπλῶς κατηγοροῦνται γιὰ φόνο, ἀλλὰ αὐτοὺς ποὺ ὄντως τὸν διέπραξαν.

{11} Καθὼς ἐγὼ με κάθε τρόπο ἀπαλλάσσομαι ἀπὸ τὴν κατηγορία, οὔτε θά μίανω τούς θεοὺς μπαίνοντας στὰ ἱερά τους, οὔτε ἐνεργῶ ἀνόσια προσπαθώντας νά σᾶς πείσω γιὰ τὴν ἀθωότητά μου. Ὑπεύθυνοι γιὰ τις ἀκαρπίες γίνονται αὐτοὶ ποὺ διώκουν ἐμένα, τὸν ἀθῶο, ἀφήνοντας ἀνενόητο τὸν ένοχο. Αὐτοὶ ποὺ ἐπιχειροῦν νά σᾶς πείσουν νά ἀσεβήσετε ἀέναντι στοὺς θεοὺς, ἀξίζουν νά πάθουν ὅλα ὅσα λένε ὅτι πρέπει νά πάθω ἐγώ.

{12} Μὴ δίνετε, λοιπόν, βάση σὲ ἄτομα ποὺ τούς ἀξίζει τέτοια τύχη. Γιὰ μένα ὅμως, ἀπὸ τὴ μέχρι τώρα πολιτεία μου, θά ἀντιληφθεῖτε ὅτι οὔτε ἐπιβουλεύομαι τούς άλλους οὔτε ἐπιθυμῶ νά ἀπλώνω χέρι σὲ ξένες περιουσίες. Αντιθέτως, συμβάλλω πολλές καὶ μεγάλες εισφορές, ἀναλαμβάνω πολλές τριηραρχίες, ἐκτελῶ με λαμπρότητα χορηγίες, προσφέρω σὲ πολλοὺς ἄτοκα δάνεια, καταβάλλω μεγάλες ἐγγυήσεις γιὰ πλῆθος ἀνθρώπων. Τὴν περιουσία μου τὴν ἔχω ἀποκτήσει με τὴν ἐργασία μου, ὄχι ὀδηγώντας τούς άλλους στὰ δικαστήρια. Ἐπίσης, προσφέρω

τακτικά θυσίες και τηρῶ τὰ ἔθιμα. Τέτοιος ἄνθρωπος εἶμαι. Μὴ μοῦ καταλογίσετε, λοιπόν, τίποτε τὸ ἀνόσιο καὶ ἐπονείδιστο.

{13} Ἄν διωκόμουν ἀπὸ ζωντανό, δὲν θὰ περιοριζόμουν στὴν ἀπολογία· θὰ καταδείκνυα ὅτι αὐτοὶ ποὺ ἀδικοῦν εἶναι ὁ ἴδιος νεκρὸς καὶ ὅσοι τάχα τὸν βοηθοῦν, στὴν πραγματικότητα ὅμως ἐπιδιώκουν νὰ ἀποκομίσουν ὀφέλη κατηγορώντας ἐμένα. Γιὰ λόγους ὅμως περισσότερο ἠθικῆς τάξης παρὰ δικαιοσύνης, αὐτὰ θὰ τὰ ἀποσιωπήσω. Σᾶς παρακαλῶ τώρα, ἄνδρες, ἐσεῖς ποὺ εἶστε κριτὲς καὶ κύριοι τῶν πιὸ σημαντικῶν, λυπηθεῖτε τὴν ἀτυχία μου καὶ γιατρέψτε τὴν. Μὴ συμμετάσχετε στὴν ἐπίθεσή τους, μὴ μὲ ἀφήσετε νὰ ἀφανιστῶ ἄδικα καὶ ἀνόσια ἀπὸ τούτους.

1γ

Δευτερολογία του κατηγορου

{1} Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἐγκληματεῖ ἀπέναντι στὴν Ἀτυχία· χρησιμοποιώντας τὴν ὡς προκάλυμμα τῆς κακουργίας, ζητᾶ νὰ ἐξαφανίσει τὴ μιαιρία του. Δὲν ἀξίζει τὸν οἶκτο σας. Τὸ θῦμα ἔχασε τὴ ζωὴ του ἀκούσια, τοῦτος πῆρε τὸ ρίσκο ἐκούσια. Στὴν πρωτολογία μας ἀποδείξαμε ὅτι σκότωσε τὸν ἄνδρα. Τώρα θὰ ἐπιχειρήσουμε νὰ δείξουμε τὴ σαθρότητα τῆς ἐπιχειρηματολογίας του.

{2} Ἄν οἱ δολοφόνοι, βλέποντας κάποιους νὰ πλησιάζουν, τοὺς ἐγκατέλειψαν καὶ τράπηκαν σὲ φυγὴ προτοῦ τοὺς γδύσουν, οἱ περαστικοί, μολονότι τὸν ἀφέντη τὸν βρῆκαν νεκρό, τὸν δοῦλο θὰ πρέπει νὰ τὸν βρῆκαν ἀκόμη ζωντανό, ἐφόσον εἶχε τὶς αἰσθήσεις του ὅταν τὸν μετέφεραν καὶ μᾶς κατέθεσε. Θὰ τὸν εἶχαν, ἐπομένως, ἤδη ἀνακρίνει λεπτομερῶς καὶ θὰ μᾶς πληροφοροῦσαν γιὰ τοὺς δράστες. Ἔτσι ἡ κατηγορία δὲν θὰ ἔπεφτε σὲ τοῦτον. Ἄς ὑποθέσουμε ὅμως ὅτι τὰ δύο θύματα εἶδαν κάποιους νὰ διαπράττουν ἓνα ἄλλο, παρόμοιο ἐγκλημα, καὶ σκοτώθηκαν γιὰ νὰ μὴν τοὺς ἀναγνωρίσουν. Ὡστόσο, σὲ αὐτὴ τὴν περίπτωση, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν δικό τους φόνο, θὰ ἐξαγγελλόταν καὶ τὸ ἄλλο ἐγκλημα, καὶ ἡ ὑπόψια θὰ ἔπεφτε σὲ ἐκείνους.

{3} Ἀδυνατῶ ἐπίσης νὰ ἀντιληφθῶ πῶς αὐτοὶ ποὺ διακύβευαν λιγότερα εἶχαν περισσότερους λόγους νὰ σχεδιάσουν τὸν θάνατό του ἀπὸ κάποιον ποὺ βρισκόταν σὲ κατάσταση ἀπελπισίας καὶ πανικοῦ. Γιὰ τοῦτον, ὁ φόβος καὶ τὸ μέγεθος τοῦ ἀδικήματός του ἦταν ἱκανοὶ λόγοι γιὰ νὰ ἀψηφήσει τὸν κίνδυνο. Γιὰ κείνους, ἀκόμη κι ἂν εἶχαν διανοηθεῖ νὰ διαπράξουν τὸν φόνο, ὁ κίνδυνος νὰ γίνουν ἀντιληπτοὶ καὶ ἡ καταισχύνῃ, ποὺ ἦταν κάτι χειρότερο ἀπὸ τὴ διαφορὰ τους μὲ τὸ θῦμα, ἀρκοῦσαν γιὰ νὰ τοὺς σωφρονίσουν.

{4} Ἐπίσης, δὲν εἶναι σωστὸ νὰ χαρακτηρίζουν ἀναξιόπιστη τὴ μαρτυρία τοῦ δούλου. Γιὰ μαρτυρίες αὐτοῦ τοῦ εἴδους, οἱ δούλοι δὲν βασανίζονται ἀλλὰ ἀφήνονται ἐλεύθεροι. Θεωροῦμε ὅτι μόνο μὲ βασανιστήρια λένε τὴν ἀλήθεια ὅταν ἀρνοῦνται πῶς ἔχουν κλέψει ἢ πῶς καλύπτουν τοὺς κυρίους τους.

{5} Εἶναι ἐπίσης πιθανότερο ὅτι ὁ κατηγορούμενος δὲν ἦταν ἀπὼν, ἀλλὰ παρὼν στὸν φόνο. Ἄν ἦταν ἀπὼν, δὲν θὰ ἀντιμετώπιζε μικρότερο κίνδυνο ἀπ' ὅ,τι ἂν ἦταν παρὼν, γιατί ὁ καθένας, ἂν συλλαμβανόταν, αὐτὸν θὰ κατέδιδε ὡς ὑποκινητὴ· θὰ ὑπῆρχε ὅμως κίνδυνος νὰ ἀποτύχει τὸ σχέδιό του γιατί οἱ ἄνθρωποι του θὰ δίσταζαν νὰ τὸ φέρουν σὲ πέρας.

{6} Θὰ σᾶς ἐξηγήσω τώρα γιατί τὴ μήνυση γιὰ κλοπὴ τὴ θεωροῦσε πολὺ πιὸ ἐπικίνδυνη ἀπὸ τὴν παρούσα δίκη. Ἄς θεωρήσουμε ὅτι καὶ στὶς δύο διώξεις εἶχε τὶς ἴδιες πιθανότητες νὰ ἀθωωθεῖ ἢ νὰ καταδικαστεῖ. Ὅσο ὁ ἀντίπαλός του ἦταν ζωντανός, δὲν εἶχε τὴν παραμικρὴ ἐλπίδα νὰ ἀποσυρθεῖ ἢ μήνυση· ἐκεῖνος δὲν θὰ πειθόταν μὲ κανέναν τρόπο. Νόμιζε, ὡστόσο, ὅτι ἂν τὸν ἔβγαζε ἀπὸ τὴ μέση, δὲν θὰ γινόταν ἀντιληπτός.

{7} Μὲ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι εἶναι ὁ προφανὴς ὑπόπτος, ἀξιώνει νὰ μὴν τὸν ὑποψιάξεστε. Τὸ ἐπιχείρημά του ὅμως δὲν εὐσταθεῖ. Ἄν ἡ ὑποψία ἦταν ἱκανὴ νὰ ἀποτρέψει ἀπὸ τὸν φόνο ἀκόμη κι αὐτὸν ποὺ κινδύνευε νὰ χάσει τὰ πάντα, τότε κανεὶς ἄλλος δὲν θὰ ἐπιβουλευόταν τὸ θῦμα. Γιατί κάθε ἄνθρωπος ποὺ κινδύνευε λιγότερο, πιὸ πολὺ θὰ φοβόταν νὰ θεωρηθεῖ ὑπόπτος φόνου παρὰ νὰ διακινδυνεύσει τμῆμα τῆς περιουσίας του. Θὰ ἦταν, ἐπομένως, λιγότερο διατεθειμένος ἀπὸ τοῦτον νὰ καταφύγει στὸν φόνο.

{8} Οἱ εἰσφορὲς καὶ οἱ χορηγίες εἶναι ἐπαρκὲς τεκμήριο εὐμάρειας, ὄχι ὅμως καὶ ἀθωότητος. Ἀντιθέτως, ἐπειδὴ φοβόταν ὅτι θὰ στεροῦνταν τὴν εὐμάρεια ποὺ ἀπολάμβανε, δολοφόνησε τὸν ἄνθρωπό μας, εὐλόγα μὲν, ἀλλὰ ἀνόσια. Ὑποστηρίζει ὅτι δολοφόνους εἶναι αὐτοὶ ποὺ ὄντως διέπραξαν ἕναν φόνο καὶ ὄχι αὐτοὶ ποὺ τὸν διέπραξαν σύμφωνα μὲ τὶς πιθανότητες. Θὰ εἶχε δίκιο ἂν οἱ δράστες εἶχαν ἀποκαλυφθεῖ. Τώρα ὅμως ποὺ εἶναι ἄδηλοι, ὀφείλουμε νὰ βασιστοῦμε στὶς πιθανότητες. Καὶ οἱ πιθανότητες ἀποδεικνύουν πῶς αὐτὸς εἶναι ὁ δολοφόνος, καὶ ἄλλος κανεὶς. Γιατί τέτοιες πράξεις δὲν γίνονται ἐνώπιον μαρτύρων ἀλλὰ ἐν κρυπτῶ.

{9} Ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἀπολογία του ἐλέγχεται καταφανῶς ὡς δράστης τοῦ φόνου, σᾶς παρακαλεῖ, οὔτε λίγο οὔτε πολὺ, νὰ πάρετε πάνω σας τὸ μίασμά του. Ἐμεῖς δὲν σᾶς παρακαλοῦμε γιὰ τίποτε. Ἀπλῶς σᾶς λέμε ὅτι ἂν οἱ πιθανότητες καὶ οἱ μαρτυρίες δὲν ἐπαρκοῦν γιὰ τὴν ἀπόδειξη τῆς ἐνοχῆς αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τότε δὲν θὰ ὑπάρχει πιά κανένας τρόπος ὥστε νὰ ἀποδειχθεῖ ἢ ἐνοχὴ ὅποιουδήποτε. {10} Γνωρίζετε μὲ σαφήνεια τὸ πῶς πέθανε, τὰ ἴχνη ὀδηγοῦν ὀλοφάνερα σὲ

τουτον, καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ δούλου εἶναι ἀπολύτως ἀξιόπιστη. Πῶς θὰ ἦταν δίκαιο νὰ τὸν ἀθώωσετε; Ἄν τὸν ἀπαλλάξετε ἄδικα, ὁ νεκρὸς δὲν θὰ καταδιώκει ἐμᾶς· τὴ δική σας ψυχὴ θὰ στοιχειώνει. {11} Λαμβάνοντας τοῦτα ὑπόψη, βοηθήστε τὸν νεκρό, τιμωρήστε τὸν φονιά, ἐξαγνίστε τὴν πόλη. Θὰ πετύχετε τρία καλά. Θὰ καταστήσετε λιγότερους αὐτοὺς ποὺ ἐπιβουλεύονται τὴ ζωὴ τῶν ἄλλων, θὰ κάνετε περισσότερους αὐτοὺς ποὺ τηροῦν τὴν εὐσέβεια, θὰ γλιτώσετε κι ἐσεῖς ἀπὸ τὸ νὰ πάρετε πάνω σας τὸ μίασμά του.

1δ

Δευτερολογία του κατηγορουμένου

{1} Ἴδου ἐγώ, παραδίδω ἐκούσια τὸν ἑαυτό μου στὴν Ἄτυχία, τὴν ὁποία, λένε, ἀδίκως κατηγορῶ, καὶ στὴν ἔχθρα τους. Φοβᾶμαι τὸ μέγεθος τῆς διαβολῆς τους, ἐμπιστεύομαι ὅμως τὴν κρίση σας καὶ τὴν ἀλήθεια τῶν γεγονότων. Μοῦ στεροῦν ἀκόμη καὶ τὸ δικαίωμα νὰ θρηνήσω ἐνώπιόν σας τὴν ἀτυχία μου καὶ δὲν ξέρω σὲ τί ἄλλο νὰ καταφύγω γιὰ νὰ σωθῶ. {2} Οἱ μέθοδοι ποὺ μετέρχονται εἶναι ἐντελῶς καινούριες, ἂν «ἐντελῶς καινούριες» εἶναι ἡ κατάλληλη διατύπωση καὶ ὄχι «ἐντελῶς κακουρηματικές». Ἐνῶ προσποιοῦνται πὼς εἶναι κατηγοροὶ καὶ τιμωροὶ τοῦ φόνου, ἀπολογοῦνται ὑπὲρ ὅλων τῶν πραγματικῶν ὑπόπτων καί, ἀδυνατώντας νὰ βροῦν τὸν δολοφόνο, κατηγοροῦν ἐμένα. Κάνοντας τὸ ἀντίθετο ἀπ' ὅ,τι ὑπαγορεύει ἡ ἐντολή τους, εἶναι φανερὸ πὼς δὲν ἐπιδιώκουν νὰ τιμωρήσουν τὸν φονιά, ἀλλὰ νὰ σκοτώσουν ἄδικα ἐμένα. {3} Τὸ σωστὸ θὰ ἦταν νὰ μὴν ἀπολογηθῶ γιὰ τίποτε ἄλλο παρὰ μόνο σὲ σχέση με τὴ μαρτυρία τοῦ δούλου. Δὲν εἶμαι οὔτε πληροφοριοδότης οὔτε ἐξεταστής· ἀποκρίνομαι ὡς κατηγορούμενος. Ὡστόσο, θὰ πρέπει νὰ μπῶ στὸν κόπο, γιὰ νὰ ἀποδείξω με κάθε τρόπο ὅτι τοῦτοι με ἐπιβουλεύονται καὶ πὼς ἐγὼ ἀπαλλάσσομαι ἀπὸ τὴν ὑποψία. {4} Ἡ κακοτυχία γιὰ τὴν ὁποία με διαβάλλουν, αἰτοῦμαι νὰ μετατραπεῖ σὲ καλοτυχία. Σᾶς ζητῶ νὰ με ἀθώωσετε καὶ νὰ με μακαρίσετε παρὰ νὰ καταδικάσετε καὶ με λυπηθεῖτε ὅταν πιά θὰ εἶναι ἀργά.

Ἐποστηρίζουν ὅτι κανένας αὐτόπτης μάρτυρας δὲν θὰ ἔφευγε ἐγκαταλείποντας τὰ θύματα. Αὐτό, λένε, θὰ ἦταν ἀπίθανο· ἀντιθέτως, θὰ εἶχε ἀνακρίνει λεπτομερῶς τὸν δοῦλο καὶ θὰ ἐνημέρωνε τὴν οἰκογένεια. {5} Ἐγὼ ὅμως νομίζω ὅτι κανένας δὲν θὰ ἦταν τόσο θαρρετὸς καὶ γενναῖος ποὺ νὰ μὴν ἄλλαζε δρόμο ἂν βαθιὰ μέσα στὴ νύχτα ἔπεφτε σὲ ἀνθρώπους ποὺ ψυχορραγοῦσαν· δὲν θὰ διακινδύνευε τὴ ζωὴ του ζητώντας νὰ μάθει γιὰ τοὺς δράστες. Ἐφόσον ὁ

καθένας θα έκανε αυτό που θα ήταν και το πιθανότερο, δεν θα ήταν εύλογο να απαλλαγούν από την ύποψία οι ληστές που τους σκότωσαν για τα ρούχα τους· απαλλάσσομαι όμως εγώ.

{6} Και ποιός ξέρει αν, εκτός από τον φόνο τούτων, δεν είχε εξαγγελθεί και άλλο έγκλημα; Κανείς δεν φρόντισε να το έρευνήσει. Καθώς αυτό παραμένει άδιευκρίνιστο, δεν είναι άπίθανο ότι και στις δύο περιπτώσεις δράστες ήταν τα ίδια πρόσωπα.

{7} Και πώς γίνεται ή μαρτυρία του δούλου να λογίζεται πιο αξιόπιστη από τη μαρτυρία των ελευθέρων; Οί τελευταίοι, αν ψευδομαρτυρήσουν, τιμωρούνται με στέρηση των πολιτικών τους δικαιωμάτων και χρηματικό πρόστιμο. Αυτός όμως που δεν έλέγχθηκε ούτε βασανίστηκε, πώς να τιμωρηθεί; Και υπάρχει τρόπος έλέγχου; Καθώς θα μαρτυρούσε με το άζημίωτο, δεν είναι παράξενο αν ο δούλος κατέθεσε ψεύδη εναντίον μου· το έκανε πεισμένος από τα άφεντικά του, που ήταν έχθροί μου. Θα είναι όμως άνοσιο να με αφανίσετε έσεεις, βάσει μιας άναξιόπιστης μαρτυρίας.

{8} Υποστηρίζουν πώς είναι λιγότερο πιθανό να μην έχω παρευρεθεί στον φόνο, παρά να έχω παρευρεθεί. Έγώ, βάσει όχι των πιθανοτήτων αλλά των ίδιων των γεγονότων, θα καταστήσω σαφές ότι δεν παρευρέθηκα. Όσους δούλους και δούλες έχω, τους παραδίδω για βασανισμό. Κι αν δεν αποδειχτεί ότι εκείνη τη νύχτα κοιμόμουν στο σπίτι, αλλά βγήκα έξω, όμολογώ πώς είμαι δολοφόνος. Και ή νύχτα δεν ήταν ή οποιαδήποτε: ό άνθρωπος δολοφονήθηκε κατά τη γιορτή των Διπολείων.

{9} Όσο για το επιχείρημα ότι τον σκότωσα επειδή φοβόμουν πώς θα έχανα την ευμάρειά μου, ισχύει ακριβώς το αντίθετο. Οί βίαιες άνατροπές συμφέρουν όσους δυστυχούν· με τη μεταβολή της κατάστασης προσδοκούν ότι θα μεταβληθεί και ή τύχη τους. Άπεναντίας, στους εύκατάστατους ανθρώπους συμφέρει να κάθονται ήσυχοι και να διαφυλάσσουν την ευδαιμονία τους, γιατί με την άλλαγή των πραγμάτων από ευτυχείς θα γίνουν δυστυχείς.

{10} Κι ενώ υποτίθεται ότι αποδεικνύουν την ένοχή μου βάσει των πιθανοτήτων, ισχυρίζονται ότι είμαι ό δολοφόνος όχι βάσει των πιθανοτήτων αλλά βάσει των γεγονότων. Κατέδειξα όμως ότι οί πιθανότητες είναι διαφορετικές, υπέρ μου. Επίσης, ό μάρτυράς τους έλέγχεται άναξιόπιστος, και δεν υπάρχει ή δυνατότητα να υποβληθεί σε έλεγχο ή μαρτυρία του. Κατέστησα επίσης σαφές πώς οί ένδειξεις είναι υπέρ μου, όχι υπέρ τους. Όπως απέδειξα, τα ίχνη δεν όδηγούν σε μένα, αλλά στα πρόσωπα που απαλλάσσονται από τους ένάγοντες. Το κατηγορητήριο έχει καταρρεύσει. Όχι, δεν ισχύει πώς αν άθωωθώ, δεν θα υπάρχει τρόπος να

καταδικάζονται οί ἐγκληματίες. Ἐάν ὅμως κριθῶ ἔνοχος, καμία ἀπολογία δὲν θὰ εἶναι ἱκανή νὰ σώσει αὐτοὺς ποὺ διώκονται.

{11} Κι ἐνῶ μὲ διώκουν τόσο ἄδικα καὶ ζητοῦν ἀνόσια νὰ μὲ σκοτώσουν, ἰσχυρίζονται πὼς εἶναι καθαροί, καὶ λένε πὼς ἀνόσια πράττω ἐγώ, ποὺ προσπαθῶ νὰ σᾶς πείσω νὰ παραμείνετε εὐσεβεῖς. Ἐγὼ ὅμως εἶμαι καθαρὸς ἀπὸ κάθε κατηγορία. Σᾶς ἐξορκίζω ὑπὲρ ἐμοῦ νὰ τιμήσετε τὴν εὐσέβεια αὐτῶν ποὺ δὲν ἔχουν ἀδικήσει σὲ τίποτε, καὶ σᾶς ὑπενθυμίζω ὑπὲρ τοῦ νεκροῦ τὴν ἱκανοποίηση ποὺ τοῦ ὀφείλετε. Σᾶς παραινῶ νὰ μὴν ἀφήσετε ἀνενόητο τὸν ἔνοχο καταδικάζοντας ἕναν ἀθῶο. Ἄν πεθάνω ἐγώ, κανεὶς πιά δὲν θὰ ἀναζητήσει τὸν ἔνοχο. Σεβαστεῖτε αὐτὰ καὶ ἀθωῶστε με σύμφωνα μὲ τὴν ἀνθρώπινη καὶ θεϊκὴ δικαιοσύνη. Μὴ συνειδητοποιήσετε μετανιωμένοι τὸ σφάλμα σας, γιατί σὲ τέτοιες περιπτώσεις ἡ μετάνοια δὲν εἶναι γιατροιά.